

Písemná práce na Proseminář

Naxiové a tajemství jejich světového unikátu

Jan Karlach

FF UK, Sinologie - Bc., 1. ročník

9.5.2008

Naxiové 纳西族¹ jsou jednou z pětapadesáti oficiálně uznaných² čínských národnostních menšin. Většina z nich obývá severozápadní část provincie *Yunnan*, jižní část *Sichuanu*, blíže nespecifikovaný počet příslušníků žije v Tibetu a v Myanmarském svazu. Čísla udávající jejich celkový počet se různí, nejčastěji se hovoří o zhruba třísettisícové enklávě. Jsou patrně potomky prototibetských barbarských kmenů *Qiang fang* 羌放³, o kterých existují záznamy už na *shangských* věštebných kostech⁴.

Určitá část původních *Qiangů*, z níž se *Naxiové* později vyčlenili, původně žila na Tibetské náhorní plošině. Kvůli neustálým výpadům sousedících etnik začali migrovat jižním směrem. Na přelomu letopočtu se usadili v místech dnešních měst *Baisha* 白沙 a *Lijiang* 丽江. Následovalo rozdělení na 3 skupiny - dnešní *Naxiové* zůstali v tomto regionu, jižním směrem do oblasti dnešního *Dali* 大理 se přesunuli *Baiové* 白族, naopak na sever k jezeru *Lugu* 泸沽湖, které leží na *sichuansko-yunnanské* hranici, přesídlili *Mosuové* 摩梭⁵. Všechna tři etnika mají dodnes spoustu společných rysů, jejich kultura absorbuje jak tibetské, tak *hanské* vlivy. Jedním z „nejpopulárnějších“ kulturních rysů je matrilinearita⁶, která je vlastní hlavně

---

¹ Někdy též uváděni jako „*Nakhiové*“, záleží na transkripci.

² Uznaných vládou ČLR, dominantní čínské etnikum *Han* 汉 není započítáno. Vedle nich ještě existuje počet národností, které nemají uznanou svou vlastní etnickou identitu a spadají do podskupin uznaných minorit.

³ Jejich přímí potomci jsou dnes oficiálně uznanou národnostní menšinou *Qiang zu* 羌族 v severozápadním *Sichuanu*, odhadovaný počet se pohybuje okolo 200 000 jedinců. Jejich příbuznými a tudíž i příbuzní *Naxiů* jsou příslušníci sedmé největší čínské národnostní menšiny *Yi zu* 彝族, která je jakousi směsicí několika národnostních menšin bez uznané vlastní etnické příslušnosti (Harrell 2001/II). Jak vidno, situace je značně komplikovaná.

⁴ Údaje na věštebných kostech (*jiaguwen* 甲骨文) hovoří o kmenech barbarů, které žily v západní části dnešní provincie *Henan* a ve východní části dnešní provincie *Shanxi*. Velmi často podnikaly výpady proti tehdejší *shangské* říši. Zajatci z jejich řad primárně sloužili jako lidské oběti v *shangských* rituálech.

⁵ V letech 1936 – 1990 byli dokonce označeni jako *Menggu ren* 蒙古人 (Mongolové). V roce 1990 si pomocí petice zaslané na Yunnanské provinční lidové shromáždění vymohli privilegium říkat si *Mosuo ren* 摩梭人. Toto ale neplatí pro tu část skupiny, která žije v *Sichuanu*, tam jsou paradoxně stále označováni jako *Menggu ren*. Ani v jedné z provincií stále nejsou oprávněni používat označení *Mosuo zu* 摩梭族, který by z nich udělal sedmapadesátou *minzu* 民族 ve „velké rodině čínských národností“, a tak ti, kteří žijí v *Yunnanu* jsou vedeni jako podskupina *Naxiů* (Harrell 2001/I). Někdy se též nazývají *Yongningští Naxiové* 永宁纳西 – podle města poblíž jezera *Lugu*, proto často dochází k mýlce, že *Naxiové* a *Mosuové* jsou jedna a ta samá národnostní menšina (Miller 1994: 284).

⁶ Systém následnictví a příbuzenství počítaného jen v ženské (mateřské) linii (Petráčková, Kraus 1997).

Mosuům. Koluje o ní spousta nepravdivých a nepřesných informací. Ty mají za následek spoustu negativních důsledků⁷ pro místní obyvatele, jejichž příjmy plynou převážně ze zemědělství a turistického průmyslu. V některých špatně dostupných oblastech stále funguje barterový obchod.

Naxijskou kulturu představily západnímu světu dvě významné osobnosti. Australsko-americký botanik Joseph Rock, který v letech 1922 až 1949 s přestávkami pobýval v *Yunnanu* a dopisoval do populárního magazínu National Geographic. Později sestavil encyklopedický slovník⁸, který je dnes již překonaným, nicméně stále dobrým zdrojem zajímavých informací o *naxijském* písmu, kultuře a náboženství. Součástí Rockova odkazu jsou i dobové fotografie, mapy a zápisky ve formě deníku. Druhou osobností je ruský „samozvaný taoista“ Peter Goullart, který napsal knihu „Forgotten Kingdom“ popisující život *lijiangských* *Naxiů* a jejich vztahy se sousedními etniky. Jde o velmi čtivou publikaci určenou pro širší veřejnost, díky níž se dostaly informace o *naxijské* kultuře i do obecného povědomí řadových čtenářů.

Postoj současné vlády ČLR vůči národnostním menšinám je obecně velmi kontroverzní. Vnějšímu světu se prezentuje oficiální „politika rovného zacházení, akomodace a soužití“⁹, v praxi se ovšem setkáváme s poněkud odlišným postojem, jímž je důsledné počínšťování, tzv. „sinizace“. Většinou to začíná na té nejzákladnější, čili jazykové úrovni. Pro dnešní rodiče *naxijských* dětí je výhodnější, aby jejich potomci uměli především dobře čínsky. Je to pochopitelné, vždyť neznalost dominantního jazyka značně zužuje škálu možností budoucího uplatnění. To samozřejmě vede k opomíjení tradičního jazyka a

---

⁷ Na vině je hlavně turistický průmysl, který tuto národnostní menšinu charakterizuje jako „matriarchální“ (tzn. že ženy hrají ve společnosti hlavní roli), což není a pravděpodobně nikdy nebyla pravda. S tím souvisí mýtus o promiskuitě *mosijských* žen, což vede k přílivu hlavně čínských turistů, kteří vyhledávají jejich sexuální služby (Hyde 2007: 192) a *hanských* prostitutek, které se vydávají za *mosijské* ženy a chtějí z toho profitovat (Forney 2002).

⁸ Vydáno po Rockově smrti v Římě: Rock, Joseph (1963-1972). *A Na-Khi - English encyclopedic dictionary*. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.

⁹ Dwyer (2007: 2)

hlavně písma, které je pro *naxijskou* kulturu tolik charakteristické. Je to také podstatný předpoklad pro to, aby se tato kultura v budoucnosti ocitla pouze za skly muzejních vitrín.

Naxijský poklad

Každá národnostní menšina je charakteristická svými jedinečnými kulturními rysy. Ať už jde o tradiční oblečení¹⁰, hudbu, svátky, jazyk či písmo. Právě v posledně jmenovaném a už letmo zmiňovaném případě patří *Naxiům* jeden světový unikát.

Začít je ale potřeba od mluveného jazyka, od toho se vše odvíjí. Už tady nalezneme první z mnoha zádrhelů, protože lingvisté dodnes pořádně nevědí, kam *naxijštinu* zařadit. Jisté je, že jde o tibeto-barmskou jazykovou skupinu, nicméně v jejím rámci se jej nepodařilo spolehlivě začlenit do žádné podskupiny¹¹, mezi lingvisty panují odlišné názory. Jazyk disponuje podobně jako čínština čtyřmi tóny. Jeho mluvené formě bezprostřední vyhynutí stále ještě nehrozí, pořád má dostatek mluvčích¹² a v autonomních okrescích provincie *Yunnan* je stále jedním z úředních jazyků.

Totéž se ale nedá říci o písmu, které se řadí mezi velmi ohrožené druhy. To údajně nejstarší dochované se v *naxijštině* nejčastěji nazývá termínem „²Dto-¹mba“ (čín. *Dongba* 东巴), který je značně generalizující. *Dongba wenhua* 东巴文化 (kultura *Dongba*) označuje mimo tohoto písma také *naxijské* náboženství a jeho kněží. Dalším druhem písma je „¹Ggo¹baw“ (čín. *Geba*), který je v dochovaných materiálech výrazně ve stínu písma *Dongba* a je velmi podobný logografům minority *Yi*. Třetím je již výše použitý a mezi *naxijskými* lidmi nepříliš oblíbený

¹⁰ Ženský tradiční oblek se skládá z oděvu s širokými rukávy, přes který se obléká vesta. Vše doplňují kalhoty či sukně a pásek s ozdobami. Specialitou je ovčí kůže přehozená přes rameno, na které jsou vyšity symboly slunce, měsíce a sedmi kruhů, které znázorňují hvězdy. Charakteristická je tmavě modrá barva. Na hlavě se nosí čepice, někdy turban tmavé barvy a na uších velké stříbrné náušnice. Muži se oblékají podobně jako *Hanové*. Mladá generace nosí výše zmíněný oblek jen při výjimečných příležitostech (Miller 1994: 285).

¹¹ Thurgood, LaPolla (2007: 19).

¹² I přes již zmiňovanou dominantní roli čínštiny (většina *naxijských* učenců publikuje čínsky) se *naxijštinou* pořád mluví např. v tradičních domácnostech.

system přepisu do latinky, který byl zaveden po založení ČLR a funguje na bázi čínské fonetické abecedy *Hanyu pinyin* 汉语拼音.

Vratme se ale k písmu *Dongba*. Právě to je tím *naxijským* pokladem, protože se jedná o poslední přežívající piktografické písmo na světě. Podle legendy bylo vynalezeno tibetským králem Moubao Azongem ve 13. století za dynastie Yuan 元朝. Hned při prvním pohledu nás napadne souvislost s písmem na věštebných kostech čínské dynastie *Shang* 商朝. Je ale předem jasné, že příbuznost je nepravděpodobná, protože *naxijské* piktografy jsou o hodně mladší. Paradoxně ale vykazují mnohem primitivnější stádium vývoje než písmo shangských *jiaguwenů*, připomínají některé obrazce nalezené na keramice čínské neolitické kultury *Dawenkou* 大汶口¹³. Za určitých okolností by tak mohlo jejich studium vnést trochu světla do problematiky vývoje písma na věštebných kostech, než aby tomu bylo naopak¹⁴.

Další otázka vyvstává nad postavením písma *Dongba* vůči mluvenému jazyku. Zda jej přepisuje, nebo je samo „piktografickým jazykem“ *naxijských* kněží. Druhá možnost je na základě posledních studií bezpochyby ta správná. Piktografické písmo nikdy nesloužilo k běžnému použití, je totiž velmi komplikované, používá spoustu alegorických vyjádření, homofonních slov, neobvyklých personifikací a paralel. Při jeho interpretaci je zapotřebí asistence kněží či učenců, kteří jej ovládají. Rozhodně není pravidlem, že co piktograf, to slabika. Piktograf většinou znázorňuje reálný objekt, který může být popsán jedním nebo více slovy¹⁵. Analogicky, jedna celá stránka ceremoniálního textu může znázorňovat mnohem více, než co *naxijský* kněz při obřadu odrecituje¹⁶.

Nejhůře se interpretují právě zmiňovaná alegorická vyjádření. Jde o skupinu piktografů, která reprezentuje celý

---

¹³ Přibližně 4100 – 2600 př. n. l.

¹⁴ Bockman (1989: 153).

¹⁵ Např. piktograf 除 znamená „Příběh *Naxiů* je velmi dlouhý“.

¹⁶ Oppitz, Hsu (1997: 306)

příběh či poselství, jež kněží odrecituje z paměti podle toho, co si pamatuje z ústního podání¹⁷, které se tak stává nezbytným doplňkem. Kněží předávali znalost písma svým následovníkům ústně a tím pádem spolu s ní i veškeré informace, které v něm byly zakódovány. V drtivé většině se jednalo o starodávné mýty a náplň rituálních úkonů. Písmo nebylo srozumitelné běžným lidem, a tak uchování kulturního, historického a náboženského dědictví záleželo výhradně na kněžích. To, že si museli pamatovat určité pasáže reprezentované alegorickými vyjádřeními dokládá, nakolik bylo ústní podání důležité a pevně spjaté s písmem¹⁸. Piktografy lze tedy považovat za „mnemotechnický znakový systém“, který pro svou správnou interpretaci vyžaduje znalost všech alegorických vyjádření. Ty jsou tedy opravdu klíčem k plnému porozumění ceremoniálním textům¹⁹.

Údaje o počtu piktografů se různí. V závislosti na repertoáru a koncepci čtyř existujících slovníků se pohybuje v rozmezí od patnácti set až ke třem a půl tisícům znaků.

Kontroverznost náboženských textů

Naxijské náboženství je popisováno jako synkreze tibetského Bönu, tibetského buddhismu školy Nyingmapa a čínského taoismu 道教²⁰. Jak už bylo řečeno, hlavními představiteli náboženství jsou kněží *Dongba*, což ve volném překladu v tomto kontextu znamená „moudrý muž“. Věští a praktikují rituály za pomoci ceremoniálních textů.

Joseph Rock se domníval, že texty, které se dochovaly, pocházejí až z období dynastie Ming²¹. Dle pozdějších studií se

¹⁷ Tento způsob předávání kulturního dědictví se stále okrajově praktikuje u *Mosuů* (pokud něco píše, pak je to čínským nebo tibetským písmem), kteří nemají svůj vlastní psaný jazyk. V současné době probíhá projekt za účelem ustanovení psané formy jazyka *Mosuů*. Více na <http://www.mosuoproject.org>.

¹⁸ Oppitz, Hsu (1997: 282)

¹⁹ Oppitz, Hsu (1997: 306)

²⁰ Miller (1994: 284)

²¹ Přesněji do roku 1573. Už v letech 1944-45 prozkoumal *taiwanský* kunsthistorik Lin-ts'an stovky manuskriptů a přišel na to, že většina je jich z doby po roce 1875. Rock o výsledcích jeho výzkumu údajně věděl, ale jako mnoho jiných učenců po něm je ignoroval (Oppitz, Hsu 1997: 246).

zjistilo, že to není pravda, a tím pádem došlo k překvapivému zvratu. Většina z nich totiž prokazatelně pochází z poslední čtvrtiny 19. století. Kněží kultury *Dongba* nebo alespoň jejich podstatná část pravděpodobně byli původně buddhistickými či bönskými mnichy *naxijské* národnosti, kteří přišli o své „zaměstnání“ poté, co byly zničeny všechny hlavní lamaserie v oblasti *Lijiangu*, zhruba mezi léty 1820–1845²². Proto byli nuceni přesídlit do vesnic. Po potlačení *Panthayského* povstání²³ roku 1873 byl *Lijiang* významným obchodním centrem. Díky prodeji opia zbohatla spousta místních obyvatel. Když si dáme dohromady chudé mnichy, kteří ztratili své místo v klášterech, s bohatými pověřčivými obchodníky, není těžké odhadnout, co z toho vznikne. Bývalí buddhističtí mniši se stali kněžími kultury *Dongba* a za poplatek věštili a prováděli rituály na ochranu svých klientů před všemožnými démony, které si mnohdy sami vymysleli. Je to zároveň vysvětlení obrovského rozmachu ceremoniálních textů právě v tomto období, kdy jich byly napsány tisíce²⁴.

Tato teorie, ke které se přikláním i já, samozřejmě boří mnoho romantických mýtů o kultuře *Dongba*. Najednou se vyskytují pochybnosti, zda piktografické písmo bylo skutečně vynalezeno ve 13. století, tedy dříve než písmo *Geba*, a jestli kněží kultury *Dongba* existovali už před jeho vznikem. Naprosto jisté je, že dochované texty nejsou starší než z roku 1703²⁵. Když pohlédneme na turistický průmysl v *Lijiangu*, který těží právě z této mysteriózní kultury, můžeme mít pocit, že jsme spadli do další „turistické pasti“.

Nicméně i tak není důvod považovat celou kulturu za nějaký podvrh, protože naše znalosti o ní jsou značně limitované tím, že o historii *naxijského* národa máme velmi málo informací. Pravdu o vzniku piktografického písma se pravděpodobně již

---

²² Obnoveny byly až kolem roku 1880.

²³ Separatistické povstání muslimů proti *qingské* vládě v letech 1856–1873.

²⁴ Opptiz, Hsu (1997: 247)

²⁵ Jackson (1979: 52)

nikdy nedozvíme. Nelze popřít fakt, že jde o velmi zajímavý fenomén, ať už je pozadí jeho vzniku jakékoliv.

Ve sbírkách po celém světě je dochováno kolem pětadvaceti tisíc manuskriptů. Původně jich existovalo určitě mnohem více, ale za Kulturní revoluce jich byla podstatná část zničena. Na západě drží prim americká Kongresová knihovna, která vlastní přesně 3342 exemplářů (velká část pochází ze soukromé sbírky Josepha Rocka), z nichž 185 je volně dostupných přes jejich webové stránky ve vysokém rozlišení i s popisky a překlady²⁶. Co se týče kvality sbírky, je údajně nejlepší na světě, ale totéž o sobě tvrdí knihovny v Pekingu, *Lijiangu* a na *Taiwanu*, takže je třeba brát podobná prohlášení s rezervou.

Budoucnost kultury *Dongba*

V 80. letech 20. století byla snaha zvýšit úroveň gramotnosti *Naxiů* tím, že byly vydávány noviny ve dvou systémech písma - *Dongba* a přepis latinkou. Zpočátku měl projekt úspěch, ale později z finančních důvodů skončil, a kultura *Dongba* se ocitla tam, kde už byla předtím - na okraji vyhynutí a zároveň jako prostředek pro přilákání turistů.

Žijící kněží praktikující rituály už počítáme pouze po desítkách, navíc jsou v dost pokročilém věku. Mladá generace, která žije spíše současnou popovou kulturou, nemá sebemenší zájem pokračovat v této tradici. Jen málo lidí jiné než *naxijské* národnosti písmo ovládá²⁷. Ti se jej snaží resuscitovat, ale marně, protože dle mého názoru tím, že se už téměř nepoužívá, je dávno ve stavu klinické smrti a nevypadá to, že by se mělo posunout někam dále, než do oblastí teoretického výzkumu a turistického průmyslu.

Bibliografie

²⁶ The Library of Congress – <http://international.loc.gov/intldl/naxihtml>.

²⁷ Za všechny jmenuji Zhu Baotiana, který se písmo *Dongba* naučil během svého pobytu v *Lijiangu* v 50. letech a později na Centrálním Institutu pro národnosti v Pekingu. Sestavil i anotovaný katalog pro Kongresovou knihovnu: Zhu Baotian, comp. (1997). *An Annotated Catalog of Naxi Pictographic Manuscripts in the Harvard-Yenching Library* 哈佛大學哈佛燕京圖書館藏中國納西族象形文經典分類目錄. Cambridge, MA: Harvard-Yenching Library.

Bockman, Harald (1989), „The Typology of the Naxi Tomba Script“, IN: Chien Chiao and Nicholas Tapp (eds.), *New Asia Academic Bulletin*, vol. 8, Hongkong: New Asia College, Chinese University of Hong Kong, s. 149 - 156.

Dwyer, Arienne M. (2007). *The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, and Political Discourse*. Washington: East-West Center.

Forney, Matthew (2002). Minority Report: The Mosuo, a small matrilineal tribe in central China, are preserving their traditions by exploiting them. *Time Magazine* [online]. 2002, Vol. 160, No. 20 [cit. 2008-05-03]. Dostupné z: http://www.time.com/time/asia/features/china_cul_rev/minorities.html.

Harrell, Stevan (2001/I). *Ways of Being ETHNIC in Southwest China*. Seattle - London: University of Washington Press.

Harrell, Stevan, ed. (2001/II). *Perspectives on the Yi of Southwest China*. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.

Hyde, Sandra Teresa (2007). *Eating Spring Rice: The Cultural Politics of AIDS in Southwest China*. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.

Jackson, Anthony (1979). *Na-khi Religion: An Analytical Appraisal of the Na-khi ritual text*. The Hague: Mouton Publishers.

Miller, Lucien, ed. (1994). *South of the Clouds: Tales from Yunnan*. Seattle - London: University of Washington Press.

Oppitz, Michael - Hsu, Elisabeth, eds. (1998). *Naxi and Moso Ethnography: Kin, Rites, Pictographs*. Zürich: Völkerkundemuseum Zürich.

Petráčková, Věra - Kraus, Jiří a kol. (1997). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Akademia.

Thurgood, Graham - LaPolla, Randy J., eds. (2007). *The Sino-Tibetan Languages*. London - New York: Routledge.